Tarkastusvaliokunta

tarkastusvaliokunta@eduskunta.fi

LAUSUNTO: Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle 2025

Asia: K 18/2025 vp

Yleistä

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomuksesta ja sen osana olevasta Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut hyvinvointialueilla -tuloksellisuusraportista. Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Lähes 160-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveyspalveluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut hyvinvointialueilla -tuloksellisuusraportti tarttuu äärimmäisen tärkeään asiaan.

1) **Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen ikärajat.** Raportissa mainitaan, että nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen ikärajoissa on merkittävää vaihtelua alueiden välillä, erityisesti perustason palveluissa. Näkemyksemme mukaan palveluita tulisi olla kaikille nuorille 29-vuoden ikään asti.

2) **Saavutettavuus on tärkeää.** Raportissa mainitaan, että hyvinvointialueilla on käytössä erilaisia liikkuvan ja jalkautuvan työn muotoja, mutta hyvinvointialueet eivät toteuta jalkautuvaa päihde- ja mielenterveystyötä nuorille kaduilla.

   Diakonissalaitoksen pitkän kokemuksen mukaan jalkautuva ja etsivä työ on tärkeää, samoin muut kynnyksettömät palvelut, walk-in -palvelut sekä muut ilman lähetettä toimivat päihdepalvelut. Nuori tulee kohdata siellä missä hän on, ja siinä tilanteessa kuin hän on. Pitkäjänteisesti rakennettava luottamussuhde nuoreen kannattelee paitsi hoitoon pääsyssä, myös hoidon aikana.

3) **Mielenterveyspalveluihin tulisi taata pääsy myös päihteillä oireileville.** Päihde- ja mielenterveyshaasteet kietoutuvat usein yhteen. Päihdeongelma ei saa olla este mielenterveyspalveluiden saamiselle.

4) **Alaikäisille tarvittaisiin oma päihdehuoltojärjestelmä.** Alaikäisille kohdennetaan nyt erikoissairaanhoidon tasoisia päihdepalveluja, kuten nuorten korvaushoitoa. Diakonissalaitoksen näkemyksen mukaan alaikäisille tarvittaisiin päihdehuoltojärjestelmä, joka huomioisi kohderyhmän erikoistarpeet kokonaisuudessaan. Varsinaisen hoidon lisäksi haastavassa tilanteessa olevat nuoret tarvitsevat tuekseen myös muuta kuin päihdepalvelua. Kaikille nuorille on taattava riittävä arjen tuki ja turvallinen ympäristö kasvaa. Järjestöillä on merkittävä rooli tarjota nuorille mahdollisuuksia mielekkääseen osallisuuteen ja toimijuuteen.

5) **Palveluiden pirstaleisuus on suuri haaste.** Sotepalveluiden pirstaleisuus ja koordinaation puute aiheuttaa merkittäviä ongelmia hoitoon hakeutumisessa, hoitoon pääsyssä ja hoidossa pysymisessä. Tämä näkyy kaikkein heikoimmassa asemassa olevien päihde- ja mielenterveyssairauksista kärsivien ihmisten lisääntymisenä erityisesti katuympäristössä. Kohderyhmä jää helposti lakisääteisten palveluiden ulkopuolelle. Tämä on yhteiskunnalle erittäin kallista inhimillisen kärsimyksen lisäksi.

   Hoidon jatkuvuus vaarantuu helposti nivelvaiheissa, esimerkiksi nuorten palveluista aikuisten palveluihin. Näihin vaiheisiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

   Hoitoon pääsyn ja hoidon jatkuvuuden turvaamiseksi nuori tarvitsee rinnalla kulkevaa ja kiinnipitävää psykososiaalista tukea. Moni nuori tarvitsee tukea palveluiden ja tarjolla olevan tuen ymmärtämiseen sekä luottamussuhteen rakentumiseen. Esimerkiksi Diakonissalaitoksen nuorten päihdetyö Katutasosta ja Vamos-nuortenpalvelusta nuori saa oman työntekijän, joka kulkee nuoren rinnalla.

   Kokemuksemme mukaan etäpalvelut eivät riitä monelle nuorelle eivätkä ne tavoita kaikkia, vaan tulee panostaa myös kasvokkain tapahtuviin kohtaamisiin. Tämä kiireetön kohtaaminen on vaikuttava ja pitkällä aikavälillä kustannustehokas keino saada nuoret takaisin koulu- ja työpoluille. Tästä työotteesta kannattaisi ottaa mallia laajemminkin nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluihin.

6) **Nuoret mukaan kehittämään palveluita.** Raportissa on havaittu, että kohderyhmän kuuleminen on haastavaa. Nuorten osallisuus palveluiden kehittämisessä on tärkeää. Esimerkiksi Diakonissalaitoksen nuorten päihdetyö Katutasossa palveluita kehitetään nuorten kanssa ja heitä kuullen. Aiheesta tehdään samalla tutkimusta.

7) **Yhteistyön ja palvelupolkujen toimimattomuus ja hajanaisuus haastavat.** Diakonissalaitoksen havainnot eri toimijoiden yhteistyön toimimattomuudesta tai koordinoimattomuudesta ovat raportin kanssa samansuuntaiset. Tämä korostuu erityisesti nivelvaiheissa.

   Esimerkiksi hoidon jatkuvuus vaarantuu, kun yhteistyö ja viestintä erikoissairaanhoidon ja perustason välillä ei toimi ja nuorelle tai hoitavalle taholle jää epäselväksi, miten hoitoa tulisi jatkaa. Hoidon jatkuvuutta voidaan parantaa rakentamalla toimivia hoito- ja palveluketjuja sekä suunnittelemalla toimiva hoidon porrastus. Hoito- ja palveluketjut sekä hoidon porrastus oli määritelty alle puolella hyvinvointialueista tarkastuksen aikaan. Hoitoketjujen ja hoidon porrastuksen toteutumisen seuranta ei ole ollut systemaattista ja käytännöt vaihtelivat huomattavasti.

8) **Lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus haastaa päihteillä oireilevien alaikäisten auttamista.** Päihteiden käyttö ei alaikäisillä tule aina ilmi, sillä nuoret pelkäävät siitä automaattisesti seuraavaa lastensuojeluilmoitusta. Tällä hetkellä lastensuojelulakiin kirjattu ilmoitusvelvollisuus vaikeuttaa päihdetyöntekijöiden työtä. Olisi pohdinnan arvoista, että päihdetyön ammattilaisille annettaisiin esimerkiksi erillislupa haittoja vähentävään työhön alaikäisten kanssa ilman velvoitetta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Lisätietoa:

Robert Koski, koordinaattori, Nuortenpäihdetyö, robert.koski@hdl.fi 050 594 5293

Miinukka Tuominen-Hakoila, vaikuttamistyön päällikkö, miinukka.tuominen-hakoila@hdl.fi 040 7058256